

Şeref İBA (2006), **Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda)** (Ankara, Turhan Kitabevi, 379 s.).

Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda) adını taşıyan bu kitap, parlamento hukuku alanında yayınlanmış çok sayıda makalesi, *Parlamentar Denetim, Türkiye’de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı, 100 Soruda: Türk Parlamento Hukuku, Ülkemizde Meclis İçtüzük Metinleri* adını taşıyan yayınlanmış dört kitabı bulunan yazarın beşinci kitabıdır.

Yazar bu kitabında, demokratik yönetim biçimini benimsemiş toplumların vazgeçilmez yapı taşları konumunda bulunan anayasa ve siyasal kurumları inceleme konusu yapmaktadır. Siyasal kurumların ve onların işleyişinin, anayasal çerçeve içerisinde ve kurumsal anayasacılık perspektifiyle ortaya konulması kitabın ana temasını oluşturmaktadır. Yazar, önsözünde kitabın amacını, “anayasa-siyaset-kurumlar üçgeninde, gerek teorik gerekse pratik bağlamda neler olup bittiğinin gözler önüne serilmesi” olarak açıklamaktadır. O’na göre, günlük hayatta anayasa hukuku kapsamındaki siyasal kurumlar çarkının işleyişini yeterince algılayabilmek için onların içlerine nüfuz etmez, kendi deyişimiyle kara kutularını açmak gerekmektedir (s. III). Özellikle tarihsel süreç içerisinde kurumsal devamlılığı kesintilere uğramış olan parlamentomuzun, kurumsallaşma sürecinin tanımlanabilmesi için bütün anayasal kurum ve kurallarıyla ortaya konulması gerekmektedir.

Yazar kitabında, kuru bir disipliner yaklaşım ve derin kurumsal açıklamalarla yetinen anayasa hukuku çalışmalarının kuramsal olarak doyurucu olmakla birlikte, giderek dinamik hale gelen çağdaş anayasal gelişmelerin uzağında kalabildiklerine dikkat çekmekte ve siyasal kurumların yapılarının statik olmadığı, kendi hukukunu ve kurumsal kültürünü üreterek işlev gördükleri saptamasında bulunmaktadır. Bu bakış açısı yazarı, çağdaş anayasa hukuku öğretisinin herkesin anayasasını herkesin hizmetine sunmaya öncelik vermesi gerektiği yargısına götürmektedir. Yazara göre, en üst hukuk normu konumunda bulunan anayasa kurallarının da toplumdaki herkesi ve her kesimi

doğrudan etkileyen hükümler içermesi nedeniyle, artık anayasa hukukuna daha pratik gözlükler takılmasının zamanı gelmiş bulunmaktadır (s. IV).

Kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde, Kuramsal Anayasa Hukuku başlığı adı altında anayasacılık tarihinin gelişmelerine, siyaset, devlet, demokrasi, temel haklar ve özgürlükler gibi anayasal kavramlarla ilgili kavramsal açıdan kapsamlı ve doyurucu bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümün, anayasa hukuku alanındaki temel bilgileri derleyici nitelikte ve son derece yararlı konuları ele aldığını söyleyebiliriz. Birinci bölüm ayrıca, kitabın ikinci bölümündeki konulara kavramsal bir altyapı oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Bu anlamda, kitaptaki iki farklı anayasa hukuku yaklaşımının bir yüzü olarak klasik anayasacılık yaklaşımı bu bölümde ağır basmaktadır.

Bu bölümde anayasa hukukunun temel kavramları açıklanırken, parlamento hukukunu yakından ilgilendiren “sessiz anayasa”, “anayasa mühendisliği” gibi kavramlara yer verilmesinin yanında, anayasayı değiştirme ve anayasa değişikliklerinin yargısal denetimi gibi parlamento hukukunun pratiğine ilişkin konulara da değinilmiştir. Yazar bu bölümde, Anayasa Mahkemesi’nin kanunların anayasaya uygunluk denetimini yapmasının yanında, anayasanın 85 inci maddesi gereğince, milletvekilliğinin düşürülmesi ve yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin TBMM kararlarının iptaline ilişkin olarak da yargısal denetim yetkisine sahip bulunduğu altını çizmektedir. Anayasa yargıçlarının da bu denetimi yaparken, aynı zamanda birer “içtüzük uzmanı” ya da “yasama uzmanı” olmaları gerektiğine dikkat çekmektedir.

Yazar, kitabın bu bölümünde yer alan dikkat çekici kavramlardan birisi olarak siyaset biliminin temelini oluşturan “siyaset” kavramının ne olduğu ve ne anlama geldiğini hem etimolojik olarak açıklamış, hem de ilgili literatürden örnekler vererek incelemiştir. Siyaset kavramını, özellikle David Easton’un tanımlamasına gönderme yaparak, “toplumdaki maddi ve manevi değerlerin iktidar tarafından dağıtılması olarak” açıklamıştır. Yine kitabın ana omurgalarından birisini oluşturan “siyasal kurumlar” kavramının ne demek olduğu, bunun karşılığında ne anlaşılması gerektiği yazar tarafından kıvrak bir yöntem ve akıcı bir dille tartışılmıştır. Yazara göre; devlet, siyasal parti, siyasal iktidar, muhalefet, cumhurbaşkanlığı, başbakanlık, bakanlıklar, hükümet, parlamento gibi daha çok siyasal işlev gören kuruluşlar, en temel siyasal kurumlar olarak ele alınabilir. Bu tespitlerine rağmen yazar, hangi kurumların siyasal kurum olduğu sorusunun kesin olarak yanıtlanmasının kolay olmadığını altını çizmektedir.

İkinci bölümde yazar ayrıca, temel haklar ve özgürlükler başlığı altında anayasa hukukunun ayrılmaz bir ögesi olarak insan hak ve özgürlükleri ile

bunların anayasalardaki konumunu incelemiştir. Genel olarak bu alandaki düzenlemelerin anayasalara yansımalarına ve giderek daha çok düzenleme içermesine dikkat çeken yazar, ülkemizde 1924 ve 1961 Anayasalarından 1982 Anayasasına kadar olan temel haklar ve özgürlüklerin düzenlenmesindeki yaklaşımları ve gelişmeleri ele almıştır. Temel haklar ve hürriyetlerin değerlendirilmesinde dikkati çeken bir konu, yazarın doğrudan anayasa hukuku çerçevesinde haklar ve özgürlüklerin anayasalardaki konumuna ilişkin değerlendirmelerde bulunması ve sonrasında pozitif ayrımcılık ve insan haklarının sınıflandırılması sistematığıne yönelmesidir. İnsanların öncelikle insan olmasından doğan bu hakların, hukuk hayatına taşınması ve anayasalardaki konumunu ortaya koymak, bu hakların güvenceye bağlanması açısından oldukça önemlidir.

Kitabın Kurumsal Anayasa Hukuku ana başlıklı ikinci bölümü, klasik parlamentarizmin güçler ayrılığı ilkesine uygun bir şekilde Yasama, Yürütme, Yargı Kuruluşları olarak alt başlıklar olarak adlandırılmıştır. Yazar, ikinci bölümü bu sıralama ile başlıklandırmakla birlikte yasama kurumları ile başladıktan sonra yargı kurumları olarak yalnızca siyasi yargı yeri olarak Anayasa Mahkemesini inceleme konusu yapmış, daha sonra Yürütme erkine ilişkin kurumlara yer vermiştir. Kitabın bu bölümü, temsili demokratik rejimin bütün siyasal kurumlarını kapsamaktadır. Bu bölümde öncelikle temsili kurumlaştıran yapılar olarak parlamento, siyasi partiler ve seçim konuları üzerinde durulmaktadır. Yazarın parlamento bürokrasisi içerisindeki konununun getirdiği birikim bu konular üzerinde açık bir şekilde izlenmekte, parlamento işleyişine ilişkin konuları oldukça ayrıntılı ve pratiğe dayalı olarak gözler önüne sermektedir.

Bu bölümün devamında, günümüz demokratik rejimlerinin en önemli kurumlarından birisi olarak anayasa yargısına yer verilmekte, kanunların anayasaya uygunluk denetiminden anayasa şikayetine kadar pek çok güncel konuda hem kavramsal, hem pratiğe ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmektedir. Yazar, Yürütme Kurumları başlığı altında ise cumhurbaşkanı ve hükümet kurumlarını irdelemekte, genel olarak idareye ve idarenin işleyişine ilişkin sorulara özlü cevaplar vermektedir. Yazarın bu kapsamda, çağdaş Türk İdari Rejimindeki gelişmelere de değindiğini görmek olanaklıdır. Örnek vermek gerekirse, Türk idari yapısında son yıllarda daha fazla görmeye alıştığımız yeni kurumlar olarak bağımsız idari otoritelere yer verilmesi ve ombudsmanlık (kamu denetçiliği) kurumunun ülkemizde uygulanabilirliği üzerine yapılan değerlendirmeler son derece önemlidir.

Kitabın formatının 100 Soruda biçiminde belirlenmesi, yöntemsel açıdan kendi içinde bazı sınırlılıkları da taşımaktadır. Özellikle siyasal kurumlar gibi ucu açık bir konuda, sınırın ne olması gerektiğini düşünmemize neden olmaktadır.

Demokratik sistemin temsili demokrasiden daha katılımcı ve paylaşımcı bir yöne eğilim gösterdiği günümüzde, siyasal kurumlar yalnızca burada sayılanlardan mı oluşmaktadır? Sivil toplum örgütlerinin ve diğer baskı gruplarının siyasal karar alma sürecindeki ve siyasal yaşamdaki konumu nedir? Katılımcı demokrasi ve siyasal sistemdeki yönetişim olgusu, bu kurumların sınırlarını nasıl etkileyecektir? Yazar kitabın Önsöz'ünde, bu konulardaki sınırlılığa da değinmekte, ancak topluma ilişkin anayasa hukuku konularının genel okuyucu kitlesi tarafından, özel ilgi alanına giren bölümleri kolayca bulup okuyabilme kolaylığı sağlayacağı görüşünü ileri sürmektedir (s. IV). Kitabın 100 soru ile sınırlanmış olması, bilgilerin verilmesi bakımından bir sınırlılık olmasının yanında bir yönüyle de olumludur. Çünkü kitap bu haliyle, siyasal bilimler ve hukuk alanındaki öğrencilere ve uygulayıcılara, alanlarında ihtiyaç duydukları temel bilgileri tek bir kitap içerisinde ve derli toplu bir şekilde sunma olanağına sahip bulunmaktadır.

Yazarın daha önceki yayınlarından edindiği birikim ve deneyimlerin, bu kitapla birlikte Türk Anayasa Hukukuna ve özellikle Türk Parlamento Hukukunun gelişmesine büyük katkı sağladığını söyleyebiliriz. Yazarın, sahip olduğu akademik kariyeri yanında Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama bürokrasisi içerisindeki konumu, kitabında yer verdiği konulara olan hakimiyetini ve sadece anayasa kurumlarının değil parlamento ile ilgili diğer siyasi kurumların da işleyişinin ortaya konulmasındaki pratik yaklaşımını açıklamaktadır.

Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda) adıyla alanında oldukça iddialı olan bu kitap, Türk Anayasa Hukuku ve Türk Parlamento Hukuku bakımından uzun yıllardır ihtiyaç duyulan orijinal bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Yazarın bu kitabı, anayasa hukuku ve siyasal bilimlerin oldukça geniş literatürü içerisinde, hem yerli hem de yabancı olarak oldukça geniş ve güncel bir kaynakçaya sahip olması, anayasa hukuku alanında olmazsa olmaz olan Anayasa Mahkemesi kararlarının yanında, TBMM tutanaklarına da yer verilmiş olmasıyla farklılaşmaktadır. Kitabın sonunda güncel bir anayasa metnine ve öğrenciler açısından faydalı olabilecek bir pratik çalışma testine de yer verilmesi önemlidir.

Hamit Eşen, Türkiye Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi.